

**Bogumił Szmulik, Marek
Żmigrodzki**

**Kontrola konstytucyjności prawa -
geneza**

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 8, 55-69

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

BOGUMIŁ SZMULIK, MAREK ŻMIGRODZKI

Kontrola konstytucyjności prawa – geneza

The control of constitutionality of the law. Its origins

Już na samym początku funkcjonowania społeczeństw zorganizowanych pojawiło się pytanie o praworządność działania władzy. Bez wątpienia fakt ten zbiegł się z pozbawieniem władzy atrybutu boskości i wyłonieniem się idei prawa naturalnego. Jednakże wysoce abstrakcyjny charakter praw natury „uniemożliwił traktowanie ich jako stale stosowanego kryterium oceny postępowania władzy i nie pozwalał na wytworzenie instytucjonalnych form ich ochrony [...] brak było również jasności co do skutków postępowania wbrew prawu natury”.¹ W perspektywie czasu zostało ono zdezaktualizowane – co uczyniła ideologia oświecenia – nadając mu elastyczniejszą treść, łącząc z ideami ustroju społecznego, tj. umową społeczną, podziałem władz i priorytetem własności. Dzięki temu zespolono prawa natury z prawami podmiotowymi oraz zaakceptowano przekonanie, że rząd nie ma prawa ingerencji w określone wolności jednostki. Wspomniana ewolucja określiła wystarczająco ramy dla powstania konstytucji pisanej – jak pisze Lech Garlicki – jako dokumentu umowy społecznej i podstawowej przesłanki powstania problemu ochrony konstytucji.²

Zaprezentowana powyżej opinia byłaby niepełna, gdybyśmy nie uwzględnili, iż od kilku wieków istniały pewne procedury ochrony prawa przed naruszaniem ich przez rządzących, ale przybierały one postać szczególnej odpowiedzialności

¹ L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1987, s. 14.

² *Ibid.*, s. 13–14; szerzej patrz: Z. Kędzia, *Burżuazyjna koncepcja praw człowieka*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1980, s. 101 i n.

karnej (angielski *impeachment*, szwedzkie *licertiering* i polska instytucja sądu sejmowego).³

Istotny przełom nastąpił w momencie ukształtowania się burżuazyjnej koncepcji państwa i prawa (teoria konstytucji pisanej) i stworzeniu instytucjonalnych gwarancji chroniących najwyższe miejsce konstytucji w systemie źródeł prawa. Przekonanie o potrzebie stworzenia hierarchicznie zbudowanego systemu źródeł prawa towarzyszyło rozwojowi myśli polityczno-prawnej niemal od początku i znalazło swoje odzwierciedlenie w pracach Tomasza z Akwinu, Grocjusza, Locke'a i myślicieli francuskiego Oświecenia.⁴ Prawnoustrojowe przesłanki zasady nadrzędności norm zawartych w konstytucji stanowiły jej nierozdzielalną część od chwili jej powstania, a rola ich wzrosła w momencie pojawienia się instytucji zainteresowanych pełną realizacją tych norm.⁵

W celu pełniejszego zrozumienia problemu, uzasadnione wydaje się przypomnieć, czym jest konstytucja w znaczeniu materialnym, z wynikającymi z tego konsekwencjami. Według wybitnego przedwojennego polskiego konstytucjonalisty M. Starzewskiego konstytucją „oznacza się mianowicie zbiór norm organizujących naczelne władze państwa, wykreślających ich kompetencje i regulujących ich wzajemne stosunki wobec siebie.”⁶ Skoro wszelkie niższe organa w państwie nie tylko funkcjonują w zależności od wyższych, ale byt swój oraz prawne zakresy swej władzy opierają na normotwórczej działalności owych wyższych przez konstytucję bezpośrednio powołanych i do tego umocowanych organów, przeto wszelkie organa i władze w państwie funkcjonujące czerpią z konstytucji pośrednio lub bezpośrednio swoje uprawnienia. Wskutek tego konstytucja jest ostateczną podstawą całego życia państwowego, każdy akt

³ *Ibid.*, s. 15; szerzej patrz: Z. Szcząska, *Odpowiedzialność prawna ministrów w państwie konstytucyjnym XVIII i XIX w.*, [w:] *Wiek XVIII – Polska i świat*, Warszawa 1974; tenże, *Sąd Sejmowy w Polsce od końca XIV do końca XVIII w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1968, nr 1. Instytucja IMPEACHMENT ukształtowała się jeszcze pod koniec XIV w. w Anglii. Jej istota polega na tym, że za zawinione naruszenie konstytucji lub ustaw przez funkcjonariusza publicznego, wówczas byli to urzędnicy królewscy, izba pierwsza parlamentu mogła postawić w stan oskarżenia, natomiast izba druga orzeka o winie i karze. Ten rodzaj odpowiedzialności za zawinione naruszenie konstytucji lub ustaw utrzymuje się w niektórych państwach po dzień dzisiejszy i przynajmniej w USA przynosi zadawalające rezultaty. Pisze na ten temat: K. Wojtkiewicz, *Zasady i praktyka funkcjonowania odpowiedzialności konstytucyjnej w innych państwach*, [w:] *Trybunał Stanu w PRL*, prac. zbior. pod red. Świdy-Łagiewskiej Z., Warszawa 1983, s. 43 i n.

⁴ Garlicki L., *Sądowa kontrola konstytucyjności ustaw w państwach współczesnych*, „Studia Prawnicze” 1982, z. 3–4, s. 37.

⁵ E. Zwierchowski, *Sądownictwo konstytucyjne*, Białystok 1994, s. 10.

⁶ Starzewski pisze, że w przytoczonej definicji nie uwzględnił jeszcze jednego, zwykle wymienianego momentu, tzn. praw obywatelskich, funkcji normowania przez Konstytucję stosunku państwa do obywateli. Prawa obywatelskie bowiem, stanowią normy ograniczające kompetencje państwa i jego organów, co mieści się już scharakteryzowaniu Konstytucji jako normy wykreślającej kompetencje naczelnich władz państwa.

państwowy musi opierać się w ostatecznej analizie na Konstytucji i nią się legitymować, musi czerpać z niej swoją kwalifikację aktu państwowego”.⁷

Tak więc raz jeszcze potwierdzona została przesłanka zasady nadrzędności norm zawartych w ustawie zasadniczej. Oczywiście sprawa komplikuje się w sytuacji, kiedy konstytucja takich norm nie zawiera. Wówczas o jej nadrzędnym charakterze decyduje domniemanie oparte na „zapowiedziach konstytucyjnych” przewidujących regulacje problemu w ustanowionych w przyszłości ustawach zwykłych, precyzujących zbyt ogólne regulacje konstytucyjne. W tym wypadku należy zastosować zasadę, że akt odsyłający – tu konstytucja – ma zawsze wyższą moc prawną niż akt, do którego nastąpiło odesłanie. Aktem konkretyzowanym będzie w tym wypadku ustawa konstytucyjna, aktem zaś konkretyzującym ustawa zwykła. Stąd wynika prosty wniosek o wyższej mocy prawnej konstytucji nad ustawą zwykłą.⁸

Jak bardzo problem mocy norm konstytucyjnych w odniesieniu do norm ustaw zwykłych jest dyskusyjny, niech świadczy opinia cytowanego już raz M. Starzewskiego:

„Nie masz środka między dwiema alternatywami, albo konstytucja jest ustawą wyższą i suwerenną i nie jest rzeczą możliwą zmienić ją za pomocą zwyczajnych sposobów, albo też konstytucja postawiona jest na tym samym poziomie, co akty ustawodawcze we właściwym znaczeniu i może być podobnie jak te akty zmieniana, gdy tak się podoba legislatywie. Jeżeli prawdziwa jest pierwsza alternatywa, wówczas akt ustawodawczy sprzeczny z konstytucją nie jest ustawą; jeżeli przeciwnie – prawdziwa jest druga, wówczas pisane konstytucje są niedorzecznym usiłowaniem ze strony narodu ograniczenia władzy nieograniczonej z natury swojej samej”.⁹

Nie ulega wątpliwości, że nadrzędny charakter norm konstytucyjnych jest podstawą dla badania konstytucyjności aktów prawnych. Pod pojęciem zaś badania konstytucyjności aktów prawnych należy rozumieć „działalność organów zorganizowanych na zasadach niezawisłości i odrębności organizacyjnej od legislatywy i egzekutywy, dokonywaną w oparciu o sformalizowaną procedurę, polegającą na rozpatrywaniu i wiążącym rozstrzygnięciu sporów i innych spraw związanych ze stosowaniem konstytucji, w szczególności zaś na ocenie zgodności z konstytucją norm prawnych oraz innych działań podejmowanych przez organy państwowe lub w imieniu tych organów”.¹⁰ Zasadniczo funkcja ta podejmowana jest przez sądy lub przez organy organizowane na wzór sądów. Dzięki temu możliwe jest odróżnienie kontroli sądowej od kontroli politycznej

⁷ M. Starzewski, *Środki zabezpieczenia prawnego konstytucyjności ustaw*, Kraków 1928, s. 1.

⁸ Por. E. Zwierzchowski, *Sądownictwo...*, s. 10.

⁹ M. Starzewski, *Środki zabezpieczania...*, s. 129.

¹⁰ L. Garlicki, *Sądowa ochrona konstytucyjności we współczesnym państwie kapitalistycznym – Trybunał Konstytucyjny*, [w:] *Kontrola konstytucyjności prawa*, Lublin 1987, s. 37.

dokonywanej za pomocą innych kryteriów z pominięciem szczególnej procedury i będącej jedną z wielu funkcji realizujących ją podmiotów.¹¹

Współcześnie ochrona konstytucyjności prawa ograniczona została do dwu podstawowych modeli: a) amerykańskiego i b) kontynentalnego. Ten pierwszy oparto na anglosaskiej koncepcji sądowego stosowania prawa, polegającego na rozpatrywaniu przez wszystkie sądy problemu konstytucyjności norm prawnych i działań urzędowych w zakresie koniecznym do rozstrzygnięcia spraw i sporów przed nimi zawisłych (*judicial review*).¹²

Model kontynentalny bazuje na europejskiej tradycji podporządkowania sędziemu ustawie i charakteryzuje się konstrukcją specjalnego organu jurysdykcyjnego, powołanego wyłącznie do rozpatrywania rozmaitych kwestii konstytucyjnych, z prawem rozstrzygania tych kwestii z mocą obowiązującą.¹³

Naturalnie, że powstanie tych wyżej wymienionych dwu modeli poprzedziły całe lata pracy ludzi świadomych potrzeby nadrzędnego aktu normatywnego regulującego pracę i relacje między naczelnymi organami państwa, jak również umiejętne wykorzystywanie przywiązania do tradycji (dotyczy to zwłaszcza krajów anglosaskich). Scharakteryzujemy najpierw drogę do amerykańskiego modelu ochrony konstytucji, powstał on bowiem jako pierwszy.

Podstawową przesłanką pojawienia się problemu ochrony konstytucji stało się uchwalenie w latach 1776–1787 pierwszej na świecie konstytucji pisanej jako prawa o najwyższej mocy prawnej.¹⁴ Jednakże ani konstytucje stanowe, ani Artykuły Konfederacji z 1777 r., ani Konstytucja z 1787 r. nie przewidywały instytucjonalnych mechanizmów swej ochrony. Koncepcja *judicial review* została w pełni zastosowana dopiero w orzecznictwie Sądu Najwyższego.¹⁵ Precedensowe orzeczenie w sprawie *Marbury v. Madison* z 1803 r. do chwili obecnej uważane jest za fundament współczesnej idei ochrony konstytucyjności, pomimo że nie stanowiło wydarzenia rewolucyjnego w stosunku do poprzedzającej ją praktyki orzeczniczej sądów federalnych.¹⁶ Można zaryzykować stwierdzenie, że także w stosunku do praktyki późniejszej, gdyż następne

¹¹ *Ibid.*, s. 37; tenże, *Trybunał Konstytucyjny a rola sądów w ochronie konstytucyjności prawa*, „Państwo i Prawo” 1986, nr 2, s. 27.

¹² Szerzej patrz: R. Małajny, *Amerykański rodowód instytucji judicial review*, „Prawa Człowieka” 1955, nr 10, Katowice.

¹³ *Ibid.*, s. 37–38; Z. Czeszejko-Sochacki, *Trybunał Konstytucyjny w świetle projektów Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 2, s. 9–10; K. Działocha, *Model ustrojowy Trybunału Konstytucyjnego de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 2, s. 5.

¹⁴ Por. A. Beard Charles i R. Hary, *Rozwój cywilizacji amerykańskiej*, Warszawa 1961, s. 208–265; E. Gdulewicz, W. Kręcisz, W. Skrzydło, W. Zakrzewski, *Ustroje państw współczesnych*, Lublin 1992, s. 161; *Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Szwajcarii*, red. A. Burda, M. Rybicki, Wrocław 1970, s.

¹⁵ Por. L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 22.

¹⁶ Por. W. Szyszkowski, *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1969, s. 113; *Instytucje polityczno-prawne Stanów Zjednoczonych Ameryki*, red. W. Sokolewicz, Wrocław 1977, s.

rozstrzygnięcie w przedmiocie konstytucyjności ustawy federalnej wyszło pół wieku później (*Dred Scott v. Sanford* z 1857 r.). Dopiero w drugiej połowie XIX w. rozpoczęła się intensywne działalność sądów federalnych w przedmiocie badania konstytucyjności ustawodawstwa i wykładni konstytucji federalnej.¹⁷

Istotą rozstrzygnięcia *Marbury v. Madison* z 1803 r. było wyinterpretowanie, iż „skoro konstytucja jest »najwyższym prawem kraju«, to wszelkie inne akty muszą być z nią zgodne a z istoty stosowania prawa wynika obowiązek sądu do odmowy stosowania normy niższego rzędu, jeżeli sprzeciwia się ona normie wyższego rzędu, a więc i do odmowy zastosowania ustawy sprzecznej z konstytucją”.¹⁸ Warto jeszcze przypomnieć, że sądowa kontrola konstytucyjności polega nie tyle na kasowaniu skuteczności aktów prawnych i działań naruszających konstytucję, ile na permanentnym dokonywaniu przez sądy wykładni konstytucji i dostosowywaniu jej materialnej treści do zachodzących przemian społeczno-gospodarczych.¹⁹ Jest to w jakimś stopniu wyrazem związków, jakie zachodzą między instytucją sądowego badania konstytucyjności aktów ustawodawczych a państwem kapitalistycznym, apodyktycznie wchodzącym w różne sfery działalności społecznej i gospodarczej, będące dotąd – zgodnie z doktryną liberalną – polem wolnej gry sił.²⁰

Amerykański model sądowej ochrony konstytucji charakteryzuje się czterema podstawowymi cechami:

Po pierwsze, badanie konstytucyjności ma charakter uniwersalny pod względem przedmiotowym. Nie jest ona ograniczona jedynie do ustaw, ale w jednolity pod względem proceduralnym sposób odnosi się do wszystkich aktów normatywnych i działań urzędowych podjętych na szczeblu federalnym, stanowym i lokalnym.

Po drugie, kontrola konstytucyjności aktów normatywnych i indywidualnych ma charakter zdekoncentrowany. Służy ona każdemu sądowi w związku z zawisłą przed nim sprawą. Posiada ona charakter wielopłaszczyznowy, gdyż może obejmować zarówno zgodność aktów federalnych z konstytucją federacji, jak również zgodność aktów stanowych z konstytucjami stanowymi oraz aktów stanowych z aktami federalnymi.

Po trzecie, badanie konstytucyjności ma charakter konkretny, tj. może wpływać przy okazji rozpatrywania przez sądy zawisłej przed nimi sprawy oraz gdy jedna ze stron procesowych podniesie zarzut niekonstytucyjności jako ekscepcję procesową. W takim przypadku sąd ocenia, czy norma prawna będąca

¹⁷ Por. E. Zwierzchowski, *Sądownictwo...*, s. 29–30.

¹⁸ L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 22; szerzej patrz: W. Szyszkowski, *Sąd Najwyższy...*, s. 119 i n.

¹⁹ Por. L. Garlicki, *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 150.

²⁰ Por. E. Zwierzchowski, *Sądownictwo...*, s. 34; szerzej patrz: W. Szyszkowski, *Sąd Najwyższy...*, s. 90 i n.

podstawą roszczenia lub przesłanką odpowiedzialności jest zgodna z konstytucją lub normą wyższego rzędu i odpowiednio do tego orzeka w sprawie. Sprawa konstytucyjności pojawiać się będzie zawsze w sposób subsydiarny, jako jeden z ewentualnych problemów rozstrzyganych w toku procesu sądowego.

Po czwarte, kontrola konstytucyjności ma charakter względny, ponieważ orzeczenia sądowe są wiążące tylko w danej sprawie i nie mogą wywoływać skutków *erga omnes*. Uznając niekonstytucyjność normy prawnej, sądy traktują tę normę jako nieistniejącą (*null and void*) i pomijają ją przy wydawaniu orzeczenia w rozpatrywanej sprawie. Normy takiej sąd uchylić nie jest w stanie, ale jest władny odmówić jej zastosowania. Jednakże inny sąd wcale nie musi podzielić stanowiska sądu orzekającego. W tym kontekście pojawia się problem pozycji podmiotu orzekającego, który uznał niekonstytucyjność określonego aktu lub normy w strukturze systemu organów sądowych. Istnieje tu bowiem ścisła relacja między pozycją sądu orzekającego, a zasięgiem oddziaływania jego orzeczeń. W tej sytuacji rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego, zarówno ze względu na zasięg obowiązywania, jak też pozycję tego sądu w strukturze sądownictwa, mają tak wysoką rangę, że trudno sobie wyobrazić przejście nad nim do porządku dziennego przez inne sądy. W efekcie orzeczenie Sądu Najwyższego o niekonstytucyjności aktu lub normy praktycznie uniemożliwia stosowanie jej przez sądy.²¹

Przechodząc do omówienia kontynentalnego modelu ochrony konstytucji, należy zaznaczyć, że przyjęcie doświadczeń amerykańskich na grunt europejski nie było w wieku XIX możliwe. I tak na przykład, problem kontroli konstytucyjności w Wielkiej Brytanii, przynajmniej formalnie nie istniał, kształt bowiem „konstytucji brytyjskiej” nie dawał podstaw do konfrontowania jej z aktualnym ustawodawstwem parlamentu.²² W Europie dominowały francuskie koncepcje ustrojowe, bezwzględnie nieprzychylnie wszelkiemu upolitycznianiu władzy sądowej oraz spychaniu sądów do roli służebnej, tj. do roli wykonawczej i interpretatora rozstrzygnięć parlamentarnych. Poza tym umacnianie się doktryny suwerenności parlamentu dodatkowo uniemożliwiało wszelką kontrolę ustawodawstwa, historyczny zaś bilans prób ustanowienia takiej kontroli oceniany był zdecydowanie negatywnie.²³

Również na ziemiach niemieckich sądowa kontrola konstytucyjności ustaw nie przyjęła się w omawianym okresie.²⁴ Wprawdzie pewne uprawnienia

²¹ Por. E. Zwierzchowski, *Sądownictwo...*, s. 41–42; L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 23–24; tenże, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 38.

²² Por. L. Garlicki, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 39.

²³ *Ibid.*, s. 39; szerzej patrz: A. Kubiak, *Francuska koncepcja kontroli konstytucyjności ustaw* (praca doktorska w zbiorach Wyd. Prawa i Adm. UW), s. 70–79.

²⁴ L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 35–39; Jakkolwiek w latach trzydziestych XIX w. za sądową kontrolą konstytucyjności wypowiadał się R. v. Mohl, prekursor niemieckiej doktryny ochrony konstytucji, to powoływane w tym celu instytucje nie odegrały w praktyce większej roli.

otrzymały sądy w konstytucjach Bawarii (1818) i Saksonii (1831), lecz nie posiadały one większego znaczenia w praktyce. Podobnie bardzo postępowy projekt konstytucji Rzeszy uchwalony przez parlament frankfurcki w 1849 r., który powierzył Sądowi Rzeszy rozpatrywanie sporów pomiędzy władzami federalnymi a krajowymi, nie stanowił przełomu, nie łączył się bowiem z kontrolą konstytucyjności ustaw Rzeszy (akt ten zresztą nie doczekał się realizacji). Nie zasługuje także na uwagę Konstytucja II Rzeszy z 1871 r., ustanawiająca właściwość Bundesratu do rozstrzygania sporów federalnych, odsuwająca przez to sądy od rozstrzygania kwestii o charakterze politycznym. Oznaczało to pełną podległość sędziego ustawom.

Nieco inaczej sądowa kontrola konstytucyjności ustaw uregulowana została w Szwajcarii. Konstytucja z 1874 r. udzieliła Trybunałowi Federalnemu prawa rozstrzygania pewnych sporów pomiędzy związkami a kantonami. Wszystkie też sądy federalne posiadały prawo do badania konstytucyjności ustaw kantonalnych, jak również aktów normatywnych wydawanych przez federalną egzekutywę. Jednocześnie pod niewątpliwym wpływem koncepcji francuskich ustawa zasadnicza wyraźnie podporządkowała sądy ustawom federalnym, których prawidłowość mogła być oceniana jedynie przez parlament lub w drodze referendum przez naród. Zatem, również w przypadku Szwajcarii nie można mówić o istnieniu sądowej kontroli konstytucyjności ustaw.²⁵

Pierwotny Trybunał Konstytucyjny – pomijając niezupełnie udane rozwiązania z 1919 r.²⁶ – ustanowił artykuł 140 konstytucji Republiki Austrii z 1 października 1920 r.²⁷ Model ten, niewątpliwie powstały pod silnym wpływem myśli M. Kelsena, charakteryzowały następujące cechy:²⁸

Po pierwsze, wyodrębniono pod względem organizacyjnym organ państwowy, którego zakres funkcjonowania obejmował badanie aktów ustawodawczych²⁹ i rozstrzyganie innych sporów konstytucyjnych. Powoływany był

²⁵ L. Garlicki, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 39–40; szerzej patrz: M. Imboden, *Verfassungsgerichtsbarkeit in der Schweiz*, [w:] *Verfassungsgerichtsbarkeit in der Gegenwart*, Köln–Berlin 1962, s. 514.

²⁶ Por. E. Zwierzchowski, *Sądownictwo...*, s. 45.

²⁷ Por. E. Zwierzchowski, *Europejskie trybunały konstytucyjne*, Katowice 1989, s. 26; St. Rozmaryn, *Kontrola konstytucyjności ustaw*, cz. II, „Państwo i Prawo” 1948, nr 12, s. 9; szerzej patrz: A. Berger, *Nowa konstytucja austrijska*, „Nowe Państwo” 1934, nr 3, s. 28; E. Melichar, *Die Verfassungsgerichtsbarkeit in Österreich*, [w:] VGBG, s. 440–442.

²⁸ Por. L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 40; tenże, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 43; St. Rozmaryn, *Kontrola konstytucyjności...*, cz. II, s. 9; szerzej patrz: H. Kelsen, *Österreichisches Staatsrecht* 1923.

²⁹ Szerzej patrz: M. Starzewski, *Środki zabezpieczenia...*, s. 253; Kompetencje Trybunału określają artykuły 137–145 Konstytucji. O kompetencji Trybunału wobec ustaw mówi art. 140., stanowiąc w ustępie 1: „Trybunał Konstytucyjny orzeka o sprzeczności ustaw krajowych z konstytucją na wniosek Rządu Związkowego, o sprzeczności zaś z Konstytucją ustaw związkowych na wniosek któregoś z Rządów krajowych; z urzędu, gdy ustawa taka ma stanowić podstawę orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego”.

w specyficzny, tj. polityczny sposób.³⁰ Wymagano od składu osobowego wysokich kwalifikacji zawodowych i etycznych, a bezsprzeczna niezawisłość w orzekaniu miała na celu zapewnienie Trybunałowi, jak również jego orzeczeniom, dużego autorytetu.

Po drugie, inicjatywa wszczynania postępowania przed Trybunałem ograniczona została do wąsko zakreślonego kręgu przedmiotów.

Po trzecie, Trybunał, chroniąc ogół norm konstytucji, ograniczył się do badania zgodności aktów prawnych z normami konstytucji. Sprawował więc tzw. abstrakcyjną kontrolę norm, to znaczy kontrola sprawowana być mogła przez Trybunał Konstytucyjny tylko na podstawie inicjatywy upoważnionych organów państwowych, oderwanej od konkretnych przypadków stosowania prawa. Poza tym Trybunał orzekał w licznych sprawach, które pozostawały w dosyć luźnym związku z podstawową funkcją tego organu.

I po czwarte, do orzeczeń Trybunału nie służył żaden środek odwoławczy, miały więc one charakter ostateczny.³¹

Omawiany model austriacki silnie kontrastował z rozwiązaniami amerykańskimi. Jego scentralizowany, abstrakcyjny i bezwzględny charakter kontroli konstytucyjności ustaw odrzucał całą tradycję *judicial review*. Niestety, nie uzyskał dzięki temu szansy efektywnego działania i słusznie zwraca się uwagę, iż podobne uregulowanie prawa inicjatywy postępowania oznaczało skupienie działalności Trybunału na zagadnieniach podziału uprawnień między Związek i kraje, brak było tymczasem możliwości reprezentowania przed Trybunałem problemów wkraczających w kwestie praw i wolności obywatelskich. Te krytyczne oceny austriackiego Trybunału Konstytucyjnego znalazły odbicie w reformie austriackiej konstytucji z 1929 r.³²

Warto zaznaczyć, iż Trybunał Konstytucyjny Republiki Austrii z 1920 r. nie był pierwszym organem tego typu powołanym w Europie po zakończeniu I wojny światowej. Nawiązując bowiem do austriackich rozwiązań okresu przejściowego w Republice Czechosłowackiej, proklamowano na mocy ustawy konstytucyjnej z 29 lutego 1920 r. Trybunał Konstytucyjny,³³ którego zadaniem było badanie konstytucyjności ustaw Republiki i ustaw uchwalonych przez

³⁰ *Ibid.*, s. 252; „Art. 147 przepisuje, że składa się on z Prezesa, Wiceprezesa, wybieranych przez Radę Narodową, oraz z potrzebnej liczby członków i ich zastępców, których połowę (tak członków jak zastępców) wybiera Rada Narodowa, drugą połowę zaś Rada Związkowa. Wszyscy członkowie Trybunału oraz ich zastępcy są wybierani dożywotnio. Ustawa Związkowa z 13 lipca 1921 r. o organizacji i postępowaniu Trybunału Konstytucyjnego określiła liczbę członków Trybunału na 12, zastępców na 6”.

³¹ Por. E. Zwierzchowski, *Europejskie Trybunały...*, s. 27–28: Szerzej patrz: R. R. Ludwikowski, *Główne kierunki sądownictwa konstytucyjnego we współczesnym świecie. Studium porównawcze*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, t. XLVIII, 1993.

³² Por. L. Garlicki, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 44.

³³ Szerzej patrz: M. Starzewski, *Konstytucja Republiki Czechosłowackiej*, Kraków 1926, s. 23–30.

parlament Rusi Podkarpackiej. Pozostał on jednak do końca swego istnienia (1938 r.) ciałem o charakterze czysto formalnym, nie wydając żadnego orzeczenia kwestionującego konstytucyjność ustaw.³⁴

Państwem konstytucyjnej Europy, które jako ostatnie powołało do życia Trybunał Konstytucyjny, była Republika Hiszpanii.³⁵ Jej liberalno-demokratyczna konstytucja z 9 grudnia 1931 r. ustanowiła Trybunał Gwarancji Konstytucyjnych. Jednakże ze względu na ostre spory polityczne między lewicą a prawicą ustawa o Trybunale Konstytucyjnym ukazała się dopiero 14 czerwca 1933 r. Rozwiązanie szczegółowe hiszpańskiego Trybunału miały charakter polityczny, a daleko posunięta destabilizacja kraju zdecydowała, że nie odegrał on istotniejszej roli.³⁶

Dalszy rozwój kontroli konstytucyjności prawa na kontynencie europejskim przerwała brutalnie II wojna światowa. Na szczęście nie na długo, ponieważ tuż po jej zakończeniu całą tę bogatą problematykę postawiono na nowo na porządku dziennym. Niewątpliwie wcześniejsza destabilizacja systemów konstytucyjnych, okres wojny, jak również ugruntowane przekonanie o swego rodzaju bankructwie wcześniejszych koncepcji organizacji aparatu państwowego, zmusiły decydentów do nowych poszukiwań instytucjonalnych. Tak więc, zarysowała się w Europie Zachodniej tendencja ochrony konstytucji, lecz nie w drodze rozbudowywania odpowiednich uprawnień sądownictwa, ale poprzez organizowanie wyspecjalizowanych organów orzekających, właściwych dla ochrony konstytucji realizowanej w sposób kompleksowy. Nawiązano bezpośrednio do austriackiego modelu ochrony konstytucji.³⁷

W Austrii Trybunał Konstytucyjny reaktywowano już w 1946 r., ale obecnie jego funkcjonowanie i organizację cechuje ustawa o Trybunale Konstytucyjnym z 1953 r. oraz regulamin Trybunału,³⁸ jak również przepisy z 1970 r. rozszerzające prawo inicjatywy postępowania.

Postępowanie przed Trybunałem rozpoczyna się od złożenia wniosku lub z urzędu. Do złożenia wniosku uprawniono: a) Trybunał Administracyjny, Sąd Najwyższy oraz każdy sąd właściwy do orzekania w II instancji, pod warunkiem, że sądy te miałyby zastosować zakwestionowaną ustawę w rozpatrywanej przez siebie sprawie. Na tej samej zasadzie Trybunał może wszcząć postępowanie

³⁴ Por. E. Zwierzchowski, *Europejskie trybunały...*, s. 29; M. Starzewski, *Środki zabezpieczenia...*, s. 260; szerzej patrz: J. Blachoz, *Ústavní soudnictví v kapitalistických státech*, Praha 1975, s. 55.

³⁵ Por. St. Rozmaryn, *Kontrola konstytucyjności...*, cz. II, s. 9; szerzej patrz: A. Miller, *Konstytucja Republiki Hiszpańskiej*, „Nowe Państwo” 1932, nr 7, s. 43.

³⁶ Por. L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 42; E. Zwierzchowski, *Europejskie Trybunały...*, s. 29–30.

³⁷ Por. L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 44; tenże, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 38.

³⁸ Por. M. Łabor-Soroka, *Europejskie trybunały konstytucyjne (Organizacja, postępowanie, formy i tryb orzekania oraz prawne skutki orzeczeń)*, „Problemy Praworządności” 1989, nr 2, s. 12.

z urzędu; b) rząd federalny w odniesieniu do ustaw krajowych oraz każdy z urzędów krajowych względem ustaw federalnych; c) jedna trzecia członków Rady Narodowej (izba parlamentu pochodząca z wyborów powszechnych) w odniesieniu do ustaw federalnych, jeżeli przewidują to konstytucje krajowe; jedna trzecia członków parlamentu krajowego w odniesieniu do ustaw krajowych; d) każda osoba fizyczna lub prawna – która uważa, że w wyniku sprzeczności ustawy z konstytucją zostały naruszone jej prawa. W 1981 r. legitymację do wszczynania postępowania otrzymał również austriacki ombudsman.

W zasadzie Trybunał rozstrzyga sprawy po przeprowadzeniu rozprawy publicznej i najczęściej w pełnym składzie. Trybunał składa się z 14 członków pełnoprawnych i 6 zastępców. Na posiedzeniu wymagana jest obecność prezesa i przynajmniej 8 pełnoprawnych członków, a tylko w wyjątkowych okolicznościach wystarczy obecność 4 członków.

W przypadku, kiedy Trybunał uznaje, że kwestionowana ustawa jest sprzeczna z konstytucją, daje podstawę do jej uchylecia. Jeśli w momencie orzekania ustawa nie obowiązuje, a postępowanie zostało wszczęte z urzędu, na wniosek sądu lub wniosku indywidualnego, Trybunał zobowiązany jest orzec, iż ustawa ta była sprzeczna z konstytucją. W przypadku zaś, gdy Trybunał uzna, że kwestionowana ustawa nie jest sprzeczna z konstytucją, powoduje to bądź oddalenie wniosku, bądź umorzenie postępowania wszczętego z urzędu.³⁹

Drugim w kolejności ustanawianym po II wojnie światowej Trybunałem jest Trybunał Konstytucyjny Republiki Włoskiej. Włoski Trybunał działa na podstawie art. 134–137 Konstytucji z 1947 r. Art. 137 wspomnianej Konstytucji stanowi, iż zasady organizacji i postępowania przed Trybunałem określają odrębne ustawy, które częściowo będą miały charakter ustaw konstytucyjnych. Ustawy te powołano do życia w okresie od 1948 do 1953 r.⁴⁰

Wydaje się, że włoski model sądownictwa konstytucyjnego ukształtował się pod silnym wpływem konstytucyjnych rozwiązań austriackich, zawartych w noweli z 1929 r. Polityczne spory wewnątrz konstytuandy – odnośnie do celowości powołania Trybunału Konstytucyjnego – spowodowały lapidarność przyjętych przepisów konstytucyjnych.⁴¹ Z tych samych przyczyn nastąpiło przeciągnięcie się w czasie ustanowienia aktów koniecznych do realizacji konstytucyjnej zapowiedzi i powołania składu osobowego pierwszego Trybunału. W efekcie podjął on działalność orzeczniczą dopiero z dniem 5 lipca 1956 r.⁴²

³⁹ *Ibid.*, s. 13–14; szerzej patrz: E. Melichar, *Kontrola konstytucyjności ustaw w praktyce austriackiego TK*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 8.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 14.

⁴¹ Por. J. Zakrzewska, *Kontrola konstytucyjności ustaw we współczesnym państwie burżuazyjnym*, Warszawa 1964, s. 62–63.

⁴² Por. E. Zwierzchowski, *Europejskie trybunały...*, s. 31.

Włoski Trybunał Konstytucyjny w postępowaniu wykorzystuje przepisy ustawy o Trybunale Konstytucyjnym (TK), odpowiednie przepisy postępowania cywilnego, przepisy postępowania administracyjnego, a przy rozpatrywaniu spraw o charakterze karnym przeciwko prezydentowi republiki i ministrom – przepisy postępowania karnego. W skład Trybunału wchodzi 15 sędziów, przy czym jego rozstrzygnięcia podejmowane mogą być na plenarnym posiedzeniu przy udziale co najmniej 11 sędziów. Przy sprawach karnych skład Trybunału zostaje rozszerzony o 16 sędziów niezawodowych.

Karne postępowanie przed Trybunałem posiada pewne cechy szczególne, akt oskarżenia bowiem uchwała parlament większością głosów w tajnym głosowaniu, a wniesienie oskarżenia powoduje zawieszenie oskarżonego w sprawowaniu urzędu.

Inaczej, w przypadku abstrakcyjnej kontroli aktów normatywnych, wniosek może złożyć państwo (rząd, premier), regiony oraz prowincje Bolzano i Trydant. W przypadku kontroli konkretnej wniosek składa sąd powszechny, pod warunkiem, że w czasie postępowania przed tym sądem wystąpi problem zgodności ustawy lub innego aktu ustawodawczego z konstytucją, a poza tym sąd uzna, iż kwestionowany akt normatywny jest ważny dla sprawy, a zarzut jego niezgodności z konstytucją nie jest oczywiście bezzasadny. Z reguły postępowanie to jest jawne, a orzeczenia Trybunał wydaje w formie wyroków lub postanowień.

W przedmiocie zgodności ustawy z konstytucją TK, rozpoznając wniosek, może uznać go za zasadny, tj. uznać kwestionowane normy prawa w całości lub częściowo za niezgodne z konstytucją. W tym wypadku normy te utracą obowiązującą moc prawną następnego dnia po ogłoszeniu orzeczenia. Trybunał może również uznać wniosek za niezasadny.⁴³

Związkowy Trybunał Konstytucyjny (ZTK) Republiki Federalnej Niemiec działa na podstawie Konstytucji z 1949 r. – już wcześniej ukształtowały się w Niemczech Trybunały Konstytucyjne na szczeblu krajów⁴⁴ – jak również na ustawie o ZTK z 12 marca 1951 r. kilkakrotnie nowelizowanej (w 1956, 1959, 1963, 1970,⁴⁵ 1986 r.). W roku 1975 Trybunał otrzymał nowy regulamin działalności, który zawiera przepisy o organizacji i zarządzaniu Trybunałem, jak też szereg postanowień w sprawie postępowania przed TK.

Jeżeli chodzi o prawo inicjatywy, to w zakresie kontroli abstrakcyjnej przysługuje takim organom państwowym, jak: rząd, premier, grupa parlamen-

⁴³ Por. M. Łabor-Soroka, *Europejskie trybunały...*, s. 14–15; J. Zakrzewska, *Trybunał Konstytucyjny a zabezpieczenia zgodności ustaw z Konstytucją we Włoszech*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 11.

⁴⁴ Por. L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 44; szerzej patrz: W. Fiedler, *Die Entstehung der Landesverfassungsgerichtsbarkeit nach dem Zweiten Weltkrieg*, LVG, t. I, s. 103 i n.

⁴⁵ Szerzej patrz: W. M. Góralski, *Znaczenie związkowego Trybunału Konstytucyjnego w ustroju konstytucyjnym RFN*, „Studia Prawnicze” 1975, z. 2.

tarzystów, organy lokalne; natomiast w zakresie kontroli konkretnej uprawionym do wszczęcia postępowania jest każdy sąd. Poza tym istnieje możliwość złożenia skargi konstytucyjnej⁴⁶ – uważana jest ona za charakterystyczne znamię rozwoju ZTK w latach siedemdziesiątych z jego szczególnym zainteresowaniem w tamtym okresie problematyką praw obywatelskich⁴⁷ – którą złożyć mogą osoby fizyczne, posiadające obywatelstwo niemieckie oraz cudzoziemcy i bezpaństwowcy w zakresie tzw. praw ludzkich; osoby prawne oraz partie polityczne w ściśle określonych wypadkach.

ZTK składa się z 16 sędziów, którzy tworzą dwa senaty. Istnieją również zespoły składające się z trzech sędziów (tzw. izby). Orzekanie w przedmiocie zgodności lub niezgodności ustaw z konstytucją zastrzeżono dla senatów, izby zaś orzekają w sprawach skarg konstytucyjnych tylko wówczas, gdy wydają orzeczenia pozytywne (oparte na dokonany wcześniej przez ZTK rozstrzygnięciu podobnego zagadnienia). Generalnie kompetencja izb ograniczona została do uchylenia wyroków sądowych i aktów prawnych organów rządowych.

Dosyć interesującym i charakterystycznym elementem dla postępowania przed ZTK jest wydawanie z urzędu zarządzeń tymczasowych zawieszających moc wiążącą kontrolowanej normy.⁴⁸

Następnym europejskim organem kontroli konstytucyjności ustaw – biorąc pod uwagę chronologię – jest działająca we Francji od 1958 r. Rada Konstytucyjna; i choć w genezie swojej daleka jest od klasycznej koncepcji sądu konstytucyjnego – istnieją zdania, iż jest to szczególnie organ polityczny,⁴⁹ pomyślany przede wszystkim jako instrument kontroli na parlamentem⁵⁰ – to jednak w praktycznej działalności coraz bardziej upodabnia się do organu jurysdykcyjnej ochrony konstytucji.⁵¹

Rada Konstytucyjna złożona jest z dwu kategorii członków. Do pierwszej zalicza się 9 osób z nominacji; druga kategoria to członkowie z urzędu – byli prezydenci Republiki, z mocy prawa dożywotnio zasiadający w Radzie. Udział ich w pracach Rady jest fakultatywny.

Kontrola norm prawnych we Francji odbywa się w trakcie procesu legislacyjnego, tzn. od momentu złożenia projektu do chwili promulgacji ustawy, w związku z tym inicjatywa wszczęcia postępowania jest ograniczona, gdyż nie

⁴⁶ Por. M. Łabor-Soroka, *Europejskie trybunały...*, s. 16.

⁴⁷ Por. W. M. Góralski, *Znaczenia Związkowego trybunału Konstytucyjnego w ustroju politycznym RFN*, Warszawa 1980, s. 48.

⁴⁸ Por. M. Łabor-Soroka, *Europejskie trybunały...*, s. 17.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 17; szerzej patrz: A. Kubiak, *Francuska koncepcja kontroli konstytucyjności ustaw* (praca doktorska w zbiorach Wydz. Prawa i Adm. Uniwersytetu Gdańskiego), s. 39.

⁵⁰ Por. W. Skrzydło, *Istota przemian polityczno-ustrojowych powojennej Francji*, Lublin 1963, s. 227.

⁵¹ L. Garlicki, *Sądowa ochrona konstytucyjności...*, s. 38.

jest możliwe podniesienie przez obywateli zarzutów skierowanych przeciw aktom – z formalnego punktu widzenia nie będących normami prawnymi.

Postępowanie rozpoczyna się złożeniem wniosku, do czego uprawnieni są: prezydent republiki, premier, przewodniczący obu izb (parlamentu i senatu), a od 1974 r. grupa deputowanych lub senatorów, w liczbie co najmniej 60 osób. Postępowanie rozpoznawcze przed Radą jest tajne, a w związku z tym nie biorą w nim udziału strony. Poza tym decyzje Rady wydawane są przez pełny skład w formie wyroków.⁵²

Na Półwyspie Iberyjskim zaś, biorąc pod uwagę kontrolę konstytucyjności ustaw, nawiązano do klasycznych wzorców zachodnich. Szczególnie wyraźnie wystąpiło to w Hiszpanii, gdzie kontrola konstytucyjności ukształtowana została na podobieństwo wzorców niemieckich.⁵³

W Hiszpanii, Trybunał Konstytucyjny powołany został Konstytucją z 29 grudnia 1978 r., która reguluje tylko najbardziej istotne problemy związane z jego funkcjonowaniem i organizacją, przepisy bowiem dotyczące postępowania przed Trybunałem zamieszczono w ustawie konstytucyjnej o TK z 3 października 1979 r. i w regulaminie. Poza tym, posiłkowo stosuje się przepisy ustawy o postępowaniu przed sądami powszechnymi i kodeks postępowania cywilnego.⁵⁴ Hiszpański Trybunał składa się z 12 sędziów mianowanych przez króla na okres dziesięcioletni. Po czterech członków mianuje król na wniosek każdej z izb parlamentu, dwu – na wniosek rządu i dwu na wniosek Naczelnej Rady Sądownictwa. Aby zapewnić ciągłość prac Trybunału, co 3 lata powołuje się 4 nowych sędziów.⁵⁵ Trybunał orzeka w składach plenarnych lub sekcjach złożonych z 6 członków każda. Przewodniczący TK jest równocześnie przewodniczącym sekcji pierwszej, a wiceprzewodniczącym drugiej.

Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym zostaje wszczęte na wniosek i toczy się zasadniczo jawnie. Prawo do złożenia wniosku w celu wszczęcia kontroli abstrakcyjnej posiada sąd, premier, 50 deputowanych, 50 senatorów, organy lokalne wykonawcze i prawodawcze wspólnot autonomicznych, ombudsman. Kontrolę konkretną najczęściej inicjuje sąd. Istnieje również możliwość wszczęcia postępowania wskutek złożenia skargi konstytucyjnej, przysługującej wszystkim osobom fizycznym i prawnym, mającym w tym interes oraz prokuraturze i ombudsmanowi. Orzeczenia ferowane są w formie wyroków i postanowień.

Chcielibyśmy jeszcze przybliżyć czytelnikom zagadnienia związane z Trybunałem Konstytucyjnym w Portugalii.⁵⁶ Kompetencje portugalskiego Trybunału

⁵² Por. M. Labor-Soroka, *Europejskie trybunały...*, s. 17–18.

⁵³ Por. L. Garlicki, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 51.

⁵⁴ Por. M. Labor-Soroka, *Europejskie trybunały...*, s. 15.

⁵⁵ Por. L. Garlicki, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 51.

⁵⁶ Szerzej patrz: L. Garlicki, *Trybunały konstytucyjne w Hiszpanii i Portugalii*, AUNC Prawo XXIV, s. 40–41.

reguluje Konstytucja z 1976 r. znowelizowana 3 września 1982 r.⁵⁷ oraz ustawa z 15 listopada 1982 r. o organizacji i działalności Trybunału Konstytucyjnego oraz zasadach postępowania przed nim.

Trybunał składa się z 13 sędziów i orzeka w składach plenarnych i w sekcjach (w skład każdej wchodzi prezes i 6 sędziów); postępowanie przed Trybunałem wszczynane jest na wniosek. Wniosek o wszczęcie postępowania w zakresie kontroli abstrakcyjnej jest władny złożyć: rząd lub premier, prezydent, grupa deputowanych, przewodniczący izb parlamentu, prokurator generalny, a w zakresie kontroli konkretnej sąd. W Portugalii bowiem, sądy właściwe są do samodzielnego rozstrzygnięcia kwestii konstytucyjności, jednakże strony i prokurator mogą zwracać się do Trybunału o zajęcie stanowiska w sprawie, a trzykrotne niezastosowanie przepisu przez sądy z powodu jego niekonstytucyjności tworzy obowiązek rozpatrzenia przepisu przez TK z urzędu. Prawo bezpośredniej inicjatywy posiadają również obywatele.⁵⁸

Wymienione przez nas państwa nie są jedynymi, gdzie idea TK wycisnęła swoje trwałe i niewątpliwie pozytywne piętno, nawiązały bowiem do niej również Cypr (1960), Turcja (1961) i Jugosławia (1963). Również w Grecji (1975) i Belgii (1983) pojawiły się wyspecjalizowane sądowe organy ochrony konstytucji, lecz zakres ich kompetencji odróżnia je od ukształtowanego już modelu zachodnioeuropejskiego trybunału konstytucyjnego.⁵⁹ Jak się wydaje jedynie Holandia i Luksemburg nie przyjęły jak dotąd żadnego rozwiązania w tej mierze, co stawia je w sytuacji wyjątku wobec ogólnej tendencji, a specyficzna sytuacja wynikająca z powodu braku konstytucji pisanej występuje w Wielkiej Brytanii.⁶⁰

Odrębny problem stanowi ochrona konstytucyjności prawa w byłych państwach socjalistycznych. Przez długie lata dominował tam pogląd o nieprzydatności tworzenia odrębnych od parlamentu organów kontroli konstytucyjności ustaw. Sytuacja stopniowo ulegała zmianie wraz z narastającymi procesami przemian i widoczną erozją systemu socjalistycznego.⁶¹

⁵⁷ Dokonano zmiany, m.in. wprowadzając instytucję Trybunału Konstytucyjnego (a znosząc Komitet Konstytucyjny i Radę Rewolucji). Por. L. Garlicki, *Sądowa kontrola konstytucyjności...*, s. 52.

⁵⁸ Por. M. Łabor-Soroka, *Europejskie trybunały...*, s. 15–16.

⁵⁹ Por. L. Garlicki, *Sądownictwo konstytucyjne...*, s. 44–45.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 47–48.

⁶¹ Szerzej patrz: A. M. Ludwikowska, *Sądownictwo konstytucyjne w Europie Środkowo-Wschodniej w okresie przekształceń demokratycznych*, Toruń 1997.

SUMMARY

The paper is concerned with the beginnings of the control of constitutionality of the law, deriving it from the development of the bourgeois concept of law and state (the written constitution theory) and the establishment of institutional guarantees that protect the supreme position of the constitution in the system of sources of law. Further discussion is devoted to the description of two basic models of the protection of constitutionality of the law: 1. American. 2. Continental. The American model is based on the English conception of jurisprudence, which consists in examining by all courts the problem of the constitutionality of legal norms and official actions within the scope necessary for adjudicating cases and disputes pending before them. The Continental model is based on the European tradition of subordinating the judge to the statute and it is characterized by the construction of a special jurisdictional body instituted exclusively to examine various constitutional issues, with the right to adjudicate these questions with the binding force. The authors then make short analyses of the developing constitutional courts in Europe from the 19th century on (Bavaria, Saxony, Switzerland, Austria) until the 1960s and 1970s. The study does not take into account the former socialist countries in East-Central Europe in respect of the problems discussed.